

Ἀνέπνεε διὰ τοῦ δούλου, καὶ ἐπεριπάτει ἐπὶ τῶν ἀλύσεις εἰς τοὺς πόδας, χωρὶς ν' ἀπαλλάττεται ποτὶ ἐγνῶν τοῦ δούλου. Ὁ δούλος ἦτο ὄργανόν τι, ἡ μᾶλλον μέλος τι ἀπεσπασμένον τοῦ σώματός του, τὸ ποῖον ἐμύωνεν ἢ συνέστελλε κατὰ βούλησιν, κροτῶν ἀπλῶς τὸν λιχνόν ἐπὶ τοῦ ἀντίχειρος. Ὅθεν ὁ Ῥωμαῖος πολίτης δὲν ἦτο, εἰμὴ πολὺπους διαχωρισμένος εἰς τεμάχια ἱστίρισμα μὲ τοὺς δούλους του.

Ἐνίοτε ἐταυτίζετο τοσοῦτον μὲ τὴν δευτέραν ταύτην ὑπαρξιν τὴν περικυκλοῦσαν αὐτὸν, ὥστε ἀπῆτει ἀπὸ τοὺς δούλους, τοῦ νὰ σκέπτονται καὶ νὰ ἐνθυμῶνται ἅντι αὐτοῦ. Οἰκειοποιεῖτο τὰς ιδιότητας τὰς ὁποίας εἶχον οἱ δούλοι του, ἢ τὰ προτερήματα αὐτῶν.

Βαθύλουτός τις, Σαβίνος ὀνομαζόμενος, παρήγαγε μίαν τῶν ἡμερῶν, εἰς τινὰ προμηθευτὴν τέσσαρας δούλους, οἵτινες ὤρειλον νὰ γνωρίζωσιν, ὁ μὲν τὸν Ὀμηρον, ὁ δὲ τὸν Ἡσίοδον, ὁ τρίτος τὸν Πίνδαρον καὶ ὁ τέταρτος τὸν Ἀνακρέοντα. Ἀλλ' ἐπειδὴ εἰς τὴν ἀγορὰν δὲν εὐρίσθησαν δούλοι ἔχοντες τὰ ἡνωτέρω προσόντα, ἐχρειάσθη νὰ δημιουργήσωσιν ἐπιτήδες τοιοῦτους. Αἱ ἐμψυχοὶ αὐταὶ ἐχδόσεις τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν, ἡγοράσθησαν ἀντὶ ἑκατομμυρίου. Τότε ὁ Σαβίνος ἐνόμισεν ἐαυτὸν ἱκανῶς πεπαιδευμένον, καὶ θέλων νὰ δεῖξῃ εἰς τοὺς συνδατιμόνας του τὰς περὶ τὴν ποίησιν γνώσεις του, διέταττε μίαν τῶν ῥαψωδιῶν τούτων νὰ καθήσῃ παρ' αὐτοῦ. Ἡ ῥαψωδία τῷ ὑπηγόρευε, καὶ ὁ κύριος ἐξεφώνει. Οἱ φίλοι του τὸν ἐσυμβούλιζαν νὰ μάθῃ τὴν πάλην διὰ τοῦ αὐτοῦ τρόπου, καὶ πραγματικῶς ἡγόρασε παλαιστάς.

Αἱ κυρίαι τοῦ συρμοῦ, μετὰ τῶν ἀπείρων δούλων τῶν ὀνομαζομένων παρὰ τῶν ἀρχαίων mundus mulieris, εἶχον καὶ φιλόσοφόν τινα δούλον, ὁρῶντα ἰδίως νὰ τὰς διδάσκη. Ἐν μάθημα ἠθικῆς ἐν καιρῷ τοῦ καλλωπισμοῦ των. Εἶναι ἀληθές, ὅτι συνεχῶς τὸ διέκοπτον διὰ ν' ἀπαντήσωσιν εἰς ἐρωτικόν τι γραμματίον, ἀλλὰ πληρωθέντος τοῦ ἐρωτικοῦ τούτου χοεύς, ἐξηκολούθουν τὸ ριζοσπορικόν των μάθημα.

Ἀληθὲς δούλος ἦτο ὁ ἐπιφορτισμένος τὰ τοῦ οἴκου. Ἐν πρώτοις ἦτον ὁ θυρωρὸς, φυλάττων τὴν θύραν μὲ τὴν αἴσαν περὶ τὸν τράχηλον, ἀκολουθῶς ὁ ἀρτοποιὸς ὁ ζυμῶν τὸν ἄρτον, τὴν κεφαλὴν ἐντὸς ὀπῆς τινὸς ἔχων, διὰ νὰ μὴ δύναται νὰ φέρῃ δράκκα ἀλεύρου εἰς τὸ στόμα του ἦτον ὁ ἀνθρωπος, ἡ μᾶλλον τὸ ζῶον ἐκεῖνο pecus, τὸ ὁποῖον ἔλειον μετὰ τὸν βοῦν καὶ πρὸ τοῦ χοίρου.

Ὁ δούλος ἦτο τὸ δευτέρως τάξεως ἐκεῖνο δὲ, καθ' ὅλην τὴν τριγυρὴν σημασίαν τῆς ἐκφράσεως. Οὔτε θεὸν εἶχεν, οὔτε ὄνομα, οὔτε οἰκονόμειαν, οὔτε θέλησιν. Εἰργάζετο ἀκαταπαύστως, ὑπέφερεν ἄνευ ἀναψυχῆς, ἔζη ἄνευ ἐλπίδος καὶ ἀπέθνησκεν ἄνευ ἀθανασίας. Ζῶν δὲν ἐγνώριζεν εἰμὴ τὸν μόχθον, καὶ μετὰ τούτον τὰς μαστιγώσεις, ἐπὶ δὲ τοῦ δέρματος του ἔφερε τὰ χρονικά ἐκάστης ἀθλίας του ἡμέρας, γεγραμμένα διὰ τῆς μαστίγας.

Μετὰ τῶν δούλων οἱ ἐν τοῖς ἀγροῖς ὑπέφερον τὰς σκληρότερας βασιάνους. Ὁ ἐν τοῖς ἀγροῖς δούλος εἰργάζετο ὑπὸ τὴν κυριότητα ἄλλου δούλου. Αἱ αὐτὸν δὲν ὑπῆρχε σκληρότερος δήμεος τοῦ συναδέλφου του δούλου. Εἰργάζετο καὶ ἐρύλατε τὰ ποίμνια μὲ τὰς

ἀλύσεις εἰς τοὺς πόδας, χωρὶς ν' ἀπαλλάττεται ποτὶ αὐτῶν, καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν γλῶσσαν ὀνομάζεται ferratilis genus Ἐκάστη ἀγροικία ἦτο δι' αὐτὸν εἰρκτή, ἢ οἱ θερισταὶ ἦσαν κατὰδικοι.

Ἡλύοντο τοὐλάχιστον, εἰς ἀνταμοιβήν, τῆς μακρᾶς του ἀγχαρίας, νὰ ἐλπίσῃ τροφήν τινα, ἀποζημιῶσαν αὐτὸν διὰ τοὺς ὑπερφοῦς κόπους του; Φεῖ! Ὁ κύριός του ἐδίδεν εἰς αὐτὸν μίαν μερίδα ἄρτου καὶ τίποτε περισσότερον. Ἀλλ' ὅχι, ἐπρόσθετεν ἀκόμη καὶ ἰπὸ τὴν ὀνομαζομένην παρὰ τοῦ Κάτωνος καλὴν τροφήν τῶν ἀνθρώπων.

«Λάβε, ἔλεγεν ὁ Κάτων, ὅσον ἡμπορεῖς περισσοτέρας ἀπὸ τὰς πεσμένας ἐλαίας, καὶ ἀπὸ ἐκείνας ὅσαι συνεκομίσθησαν ἐν καιρῷ, ἀλλὰ δὲν ἐξάγουσι πολὺ ἐλαίου. Ἀπὸ αὐτὰς θέλεις τοῖς δίδει μὲ φειδῶ, διὰ νὰ διαρκέσῃ ἡ ζωοτροφία αὐτῇ ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον. Ἀμα δὲ τιλειώσῃ, θέλεις τοῖς δώσῃ ἰχθυάλην (saumure) μετ' ὄζους. Θέλουν λαβεῖ ἀνάγκη ἕκαστος ἐνὸς ξέστρου (setier) ἐλαίου κατὰ μῆνα, ἀλλ' ἀρκεῖ δια καθένα εἰς μόδιον ἄλατος κατ' ἑτος.»

Μία λοιπὸν μερίς ἄρτου, βρεγμένου εἰς ὄζους, ἦτον ἡ καλλιτέρα τροφή τοῦ δούλου. Τὸ ποτόν δὲ, ἦτο καλλιτερον ὥς θέλομεν ἰδῆ κατωτέρω, ἐκ τῆς συνταγῆς, ἣν μαζὶ ἀφηγεῖται ἐπίσης ὁ Κάτων.

«Θές εἰς βρέλλον, εἶπε, δέκα ἀμφορεῖς γλυκέος οἶνου, δύο ἀμφορεῖς δριμέος ὄζους, καὶ ἵπην ποσότητα παλαίου οἶνου, μέχρι ἐλαττώσεως τῶν δύο τρίτων, ὁμοῦ μὲ πεντήκοντα ἀμφορεῖς γλυκέος ὕδατος. Τάρραττε αὐτὸ ἐπὶ πέντε κατὰ συνέχειαν ἡμέρας τρεῖς τῆς ἡμέρας, καὶ μετὰ ταῦτα πρόσθετες ἐξήκοντα τέσσαρα ξέστρα θαλασσίου ὕδατος.»

Τὸ θαλάσσιον ὕδωρ, μετὰ δρυέος ὄζους μεμιγμένον, δὲν ἠδύνατο, τῇ ἀληθείᾳ, νὰ ᾖ ἀροιστικὸν ποτόν διὰ τοὺς δυστυχεῖς δούλους. Τὸ ὄζος, ὡς θέλομεν, ἦτο τὸ ὑποχρεωτικὸν καρύκειμα, δι' ὅλα τὰ γεύματα. ὑπῆρχεν εἰς πᾶσαν ἐνθεσιν ἄρτου, καὶ εἰς πᾶσαν πρῆν τοιαύτη ἦτο ἡ τροφή τοῦ δούλου· τὰ δὲ ἐνδύματά του ἦσαν ἐτι λιτότερα. Ἐν ἐπανωφόριον (casaque), ζευγὸς χονδροειδεστάτων σιδηρωμένων ἐμβάδων ἀπετέλουν τὴν ἐνδυμασίαν ἣν ἐυελλε νὰ φέρῃ ἐπὶ δύο ὅλα ἔτη, μετὰ τὴν ληξίν τῶν ὁποίων ὁ κύριός του τῷ ἔδιδε νέον ἐπανωφόριον, καὶ νέον ζευγὸς ἐμβάδων.

Ὁ δούλος ἦτο ἐμψυχὸν τι ὄργανον, μὴ ἔχων ἄλλο δικαίωμα, εἰμὴ τὸ νὰ ἀποθάνῃ, διὰ τὸν λόγον ὅτι μὴ ἀποθιγνόντος αὐτοῦ, ἔχζετο τὸ ὄργανον τοῦτο. Ἐκτὸς τῆς περιπτώσεως ταύτης, ἦτο πρᾶγμα τοῦ κυρίου του, ἦτο τὸ θῆμά του Ὁ Ῥωμαϊκὸς Νόμος ἐτιμώρει μὲ θάνατον τὸν φονεύοντα βοῦν, καὶ ὁ αὐτὸς νόμος ἐπέτρεπε τὸν φόρον τοῦ δούλου. Ἐφαίνεται ὅτι τὸ ζῶν τοῦτο ἀρομοίωμα ἀνθρώπου, ἐν τῇ δουλείᾳ, ἡρεθίζε τὸ θλίμμα τοῦ δεσπότου, καὶ κατ' ἐμφυτον ῥοπήν ἠθιάνετο ὅτι τὸ ἀρομοίωμα τοῦτο παρεβιάζε νόμον τῆς φύσεως καὶ ἐζητεῖτο διὰ τοῦτο κατὰ τοῦ δούλου. Ἐὰν ὁ δούλος ἐδραπέτευε, τὸ ἐστιγμάτιζεν εἰς τὸ μέτωπον μὲ πεφυρακτωμένον σιδήρον, ἐὰν δ' ἠθύνει τὸν ἰγκάτελειπεν εἰς τὸν Νεὸν τοῦ Ἀσκληπιού.